

**Peter Forsskål – kansalaisvapauden puolustaja
ja hattuvallan kriitikko
Ere Nokkala**

Viime vuosina on ollut havaittavissa kasvavaa kiinnostusta lyhyen, mutta vaiherikkaan elämän eläneen suomalaissyntyisen Peter Forsskålin (1732–1763) ajattelua ja tuotantoa kohtaan.¹ Ennen kaikkea Forsskål tunnetaan yhtenä Linnén lahjakkaimmista oppilaista. Forsskål oli orientalisti ja botanisti, joka teki merkittäviä muistiinpanoja tanskalaisen retkikunnan jäsenenä tutkimusmatkalla Maltan ja Egyptin kautta Onnelliseen Arabiaan (*Arabia Felix*).² Monipuolista Forsskålia voi perustellusti pitää paitsi botanistina, luonnonhistorioitsijana, kielitieteilijänä, orientalistina, teologina myös filosofina. Eri alojen Forsskål-tutkijat ovat olleet kovin halukkaita omimaan Forsskålin itselleen. Aivan viime aikoina on alettu korostaa Forsskålin perintöä poliittisena ajattelijana ja hänet on nostettu esiin kirjoitusvapauden ja hallinnon julkisuusperiaatteen varhaisena puolestapuhujana.³ David Goldbergin johtaman Project Forsskålin toimesta Forsskålin teosta *Tankar om borgerliga friheten* on käännetty yli kymmenelle kielelle ja Forsskålia käsitteleviä tilaisuuksia on järjestetty Suomen ja Ruotsin ohella, Englannissa, Egyptissä ja Tuni-siassa.⁴

Myös valistuksen tutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa Forsskåliin.⁵ Vesa Oittinen katsoo, että mikäli valistusajattelijat jaetaan Jonathan Israelia seuraten maltillisiin ja radikaaleihin, on Forsskål esittämiensä vapausaatteiden ja poliittisten ja sosiaalisten reformivaatimusten nojalla syytä sijoittaa radikaalien joukkoon.⁶ Yleensä Ruotsin valtakunnassa vallinnutta valistusperinnettä on pidetty maltillisena, mistä käy esimerkiksi Porthan. Oittisen kanta nivoutuu laajempaan Ruotsin valistukseen liittyvään keskusteluun. 1700-luvun tutkijat ovat väitelleet vapauden ajan luonteesta ja siitä, oliko Ruotsissa ylipäättänsä valistusta. Tore Frängsmyr on provosoivasti esittänyt, että Ruotsista puuttui täysin todellinen ranskalaistyyppinen valistus, jonka keskiössä olivat

---

* Artikkelin perustuu Porthan-Seuran vuosikokouksessa pidettyyn esitelmään. Tahdon kiittää tilaisuuteen osallistuneita esitelmän kommentoimisesta ja inspiroivista kysymyksistä. Erityisesti on syytä mainita Pekka Leimu, Toivo Viljamaa ja Nils Erik Villstrand. Lisäksi haluaisin kiittää Swedish Collegium for Advanced Study -tutkimuslaitosta ja Project Forsskålia taloudellisesta tuesta.

¹ Peter Forsskål, *Thoughts on Civil Liberty*, Translation of the original manuscript with background (toim. David Goldberg, Gunilla Jonsson, Helena Jäderblom, Gunnar Persson ja Thomas von Vegesack) Atlantis, 2009; Vesa Oittinen, ”Peter Forsskål — ein radikaler Aufklärer”, *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* (2006), s. 25–34. Vesa Oittinen, ”Peter Forsskål, A Radical Enlightener”, teoksessa (toim.) Charlotta Wolff, Timo Kaitaro ja Minna Ahokas, *The Enlightenment, Critique, Myth, Utopia*. Peter Lang, Frankfurt 2011, s. 133–149.

² Peter Forsskål, *Matka Onnelliseen Arabiaan 1761–1763. Petter Forsskålin matkapäiväkirja* (toim. Jorma Ojala), Turku 2003.

³ Katso Goldbergin esipuhe teoksessa (toim.) Goldberg et. al. Forsskål, *Thoughts on Civil liberty*.

⁴ <http://www.peterforsskal.com/>

⁵ Vesa Oittinen, ”Valistuksen kahdet kasvot? Jonathan Israel ja uusin keskustelu valistusajattelun historiasta”, *Tieteessä tapahtuu*, vol. 30 (2012), numero 3, s. 11–17.

⁶ Ibid. 17.

suvaitsevaisuus, järjen korostaminen, tieteet ja maallistuminen.⁷ Frängsmyriä on aiheesta arvosteltu siitä, että hänen valistuksen käsitteensä on sangen kapea. Jokaisessa maassa oli omanlaisensa valistus, jota yhdisti laajempaan valistusliikkeeseen tietyt perheyhtäläisyydet. Ruotsista puuttui uskonnonvastainen ateistinen valistusliikehdintä, mutta ajatukset järjen ja kasvatuksen tuomasta edistyksestä olivat jatkuvia keskustelunaiheita ja usko tieteen mahdollisuuksiin ja sen tuomiin hyötyihin oli suurta.

Käsitykseni mukaan Forsskålin radikaalius on suhteellista ja useat hänen ajatuksensa olivat jo sangen tuttuja laajemmassa valistuskontekstissa, mutta se, että hän esitti ne Ruotsissa sensuurista ja poliittisesta vastustuksesta piittaamatta, tekevät hänen toimintansa poikkeuksellista. Forsskålista on myös sanottu, että jos hän olisi saanut elää pidempään, Ruotsi olisi saanut todellisen kansainvälisen tason valistusajattelijan. Tästä on orastavana osoituksena Forsskålin sangen mielenkiintoinen väitöskirja vuodelta 1756. Forsskålin yhteyksiä saksalaiseen valistukseen on syytä tutkia jatkossa vielä tarkemmin. Johan Dellner esittää, että ei sen vähäisempi hahmo kuin Immanuel Kant (1724–1804) olisi saanut merkittäviä vaikutteita Forsskålilta.⁸ Forsskålin filosofisen ja poliittisen ajattelun muotoutumisen kannalta merkittävin ajanjakso hänen elämässään olivat hänen Göttingenissä viettämänsä opiskeluvuodet 1753–1756. Tuona aikana hän omaksui filosofiset peruseriaatteensa, ajatuksen kaikkien ihmisten peruuttamattomista oikeuksista sekä Englantia ja sananvapautta ihailevat käsityksensä.

Forsskålin hahmo liittyy toiseen keskeiseen 1700-luvun tutkimusta askarruttaneeseen kysymykseen. Petri Karonen on esittänyt, että säätyvallan aika olisi osuvampi termi kuvaamaan vapauden ajan todellista yleisluonnetta. Vaikka vapauden ajalla tieteet kukoistivat, kuninkaan valta oli rajoitettu, ja tiettyjä vapauksia, kuten painovapauslaki (1766) lopulta saavutettiin, jatkuvat oikeusturvan loukkaukset säätyjen taholta ja julma opposition nujertaminen muun muassa sensuurin keinoin asettavat varjonsa ajanjakson ylle.⁹ Tarkoitus ei ole toistaa Kustaa III:n äärimmäisen vaikutusvaltaiseksi muodostunutta ja retorisesti taitavaa tulkintaa vapauden ajasta tosiasiallisena aristokraattisen despotian aikana.¹⁰ Silti Peter Forsskålin *Ajatuksia Kansalaisvapaudesta* heijastelee osuvasti vapauden ajan yhteiskunnallisia ja poliittisiä ongelmia haastaen ortodoksisen ajattelun perustuslaista ja kaupapolitiikasta. Forsskål ei suinkaan mainitse kirjoituksessaan sen olevan kirjoitettu hallitsevia hattuja vastaan, mutta tämä oli jo vallitseva aikalaistulkinta ja Forsskålin elämänvaiheet antavat kyseisille tulkinnalle uskottavuutta.

Peter Forsskål syntyi Helsingissä pappisperheeseen vuonna 1732. Hänen isänsä oli oppineisuudestaan ja lukeneisuudestaan tunnettu kirkkoherra Johan Forsskål (1693–1762).¹¹ Jo kymmenvuotiaana Peter aloitti opinnot Uppsalan yliopistossa. Tuohon aikaan 30 prosenttia Uppsalan yliopiston opiskelijoista oli alle viisitoistavuotiaita. Forsskålin ensimmäinen opiskeluvaihe kesti vain pari vuotta, sillä vaikuttaa siltä, että Peter vietti vuodet 1744–1750 isänsä opissa Tegelsmorassa. Nuoren Peterin tavoitteena

⁷ Tore Frängsmyr, *Sökandet efter upplysningen. En essä om 1700-talets kulturdebatt*. Wikenm Höganäs, 1993.

⁸ Johan Dellner, *Forsskåls filosofi*. Stockholm, 1953.

⁹ Petri Karonen, *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. WSOY, Helsinki 1999, s. 332.

¹⁰ Katso Henrika Tandelfelt, *Konsten att härska. Gustaf III inför sina undersåtar*. SLS, Helsinki 2008, s. 38, 140–141.

¹¹ Forsskålin suomalaisista sukujuurista katso Marjatta Rautiala, ”Family Background of Peter Forsskål, Linnean Disciple born in Finland”, *The Linnean*, vol. 27 (2011), numero 1, s. 34–40.

oli astua myöhemmin isänsä tavoin kirkon palvelukseen, ja niinpä hän opiskeli hepreaa, latinaa, kreikkaa, filosofiaa ja teologiaa. Vuonna 1751 Peter palasi Uppsalaan ja ryhtyi käymään erityisen innokkaasti Linnén luennoilla. Linnéstä tuli eittämättä Forsskålin elämään suuresti vaikuttanut ajattelija, ja Forsskål omisti enenevissä määrin huomiota luonnontieteille. Hänen saamansa Gunthermuthin stipendin ehtoihin kuului opiskelu ulkomailla, ja niinpä hän suuntasi Göttingeniin tunnetun teologin, botanistin ja orientalistin Johann David Michaeliksen (1717–1792) oppiin. Hänen johdollaan Forsskål opiskeli teologiaa, kieliä ja enenevässä määrin filosofiaa.¹² Hän harjoitti myös edelleen luonnontutkimusta ja muun muassa keräili ystäviensä kanssa perhosia Göttingenin läheisillä niityillä.

Forsskålin vierailun aikoihin Göttingen vasta vuonna 1734 perustettuine ja vuonna 1737 toimintansa aloittaneine yliopistoineen oli ottamassa paikan Hallelta Saksan valistuksen keskuksena. Göttingen sijaitsi Hannoverissa, joka puolestaan oli personaaliunionin kautta kytköksissä Isoon-Britanniaan. Anglosaksisen kulttuurin rooli oli merkittävä Leinen Ateenassa, mikä näkyi esimerkiksi skottifilosofien, kuten David Humen suosiossa. Humen tuotantoa käännettiin ahkerasti saksaksi, ja näistä saksannoksista Forsskål vaikuttaa olleen hyvin perillä.¹³ Montesquieun Lakien hengestä tuttu Englannin valtiomuodon ihailu oli levinnyt Göttingenin luonnonoikeusoppineiden keskuuteen.¹⁴ Heistä merkittävimpiä olivat Johann Christian Claproth (1715–1748), Johann Jacob Schmauss (1690–1757), Gottfried Achenwall (1719–1772) ja Johann Heinrich Gottlob von Justi (1717–1771).¹⁵ Näitä luonnonoikeusoppineita yhdisti kritiikin kohde. He kaikki vastustivat Christian Wolffia (1679–1754). Christian Wolffia pidetään saksankielisen valistuksen keskeisimpänä hahmona ajalta ennen Immanuel Kantia. Wolff olikin omana aikanaan äärimmäisen vaikutusvaltainen.¹⁶ Usein on todettu, että Wolff ainoastaan popularisoi oppi-isänsä Leibnizin (1646–1716) filosofiaa. Toisaalta ollaan oltu taipuvaisia korostamaan sitä, kuinka tylsä ja pedanttinen Wolffin kirjoitustyyli oli. Sarkastisesti voikin todeta Wolffin popularisoineen Leibnizin tekemällä tästä tylsän rationalistin. Wolffilla oli kaikesta huolimatta omaperäisiä ajatuksia, ja ajoittain nousee esille väite, että Wolffin ajatus *iura connata* toimi Emer de Vattel (1714–1767) välittämänä Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksen ihmisoikeuksien teoreettisena perustana.

Göttingenissä oli jo 1740-luvulta alkaen julkaistu Wolffia kritisoivia kirjoituksia. Kenties kärkevimmin vastakkainasettelun esitti merkittävä luonnonoikeusajattelija ja diplomaatti Johann Jacob Schmauss, joka kirjoitti: ”on valittava joko Wolff tai minut”.¹⁷ Forsskål kytkeytyy filosofian väitöskirjallaan *Dubia de principiis philosophiae recentioris* (1756) saumattomasti Göttingenissä virinneeseen anti-wolffilaiseen

¹² Eero Matinelli, *Peter Forsskål, Luova ihminen 1700-luvun Pohjolasta*. Turku 1960, s. 24–34.

¹³ Katso Vegesackin teksti ”Background” teoksessa (toim. Goldberg et. al) Peter Forsskål, *Thoughts*, s. 25.

¹⁴ Englannin hallitusmuodon vastaanotosta Saksassa kirjoittaa kattavasti Hans-Christof Kraus, *Englische Verfassung und politisches Denken im Ancien Régime 1689 bis 1789*, München 2006.

¹⁵ Ere Nokkala, ”Passions as the Foundation of Natural Law in the German Enlightenment: Johann Jacob Schmauss and J.H.G. von Justi”, *European Review of History; Revue européenne d'histoire*, vol. 17, numero 1 (2010), s. 113–123.

¹⁶ Hans-Martin Bachmann, *Die naturrechtliche Staatslehre Christian Wolffs*, Berlin 1977.

¹⁷ Johann Jacob Schmauss, *Kurze Erleuterung und Vertheydigung seines Systematis Juris Naturae*. Göttingen 1755, s. 21.

liikkeeseen. Luonnonoikeuden tuntijoista Achenwall oli yksi Forsskålin väitöskirjan tarkistajista. Teoksen otsikolla ”Uudemman filosofian periaatteita koskevat epäilykset” viitataan nimenomaan Christian Wolffin kannattamaan rationalistiseen ja metafyyssiseen filosofiansuuntaukseen. Forsskål kyseenalaistaa Wolffin niin sanotun riittävän perusteen lain sekä ristiriidan lain. Forsskålin väitöskirja on painotuksiltaan empiristinen siinä, miten hän korostaa kokemuseräisen ajattelun keskeisyyttä. Hän menee vielä pidemmälle kuin Hume ja lähenee skeptisismiä.¹⁸ Empirian ja käytännön sovellusten merkitys on Forsskålille tärkeää. Hän haluaa tehdä pesäeroa kuiviin ja metafyyssiin wolffilaisiin. Toistaiseksi tutkimuksessa Forsskålin tieto-opillisia näkökantoja vähemmälle huomiolle ovat jääneet hänen väitöskirjansa luonnonoikeudelliset huomiot. Forsskålin luonnonoikeusajattelun keskiössä ovat oikeudet merkityksessä *ius* eli moraalisenä kykynä ja nimenomaan jokaiselle kuuluvana peruuttamattomana oikeutena. Tämä Forsskålin väitöskirjassaan muotoilema kanta on taustaoletuksena hänen kirjoituksessaan *Ajatuksia kansalaisvapaudesta*.¹⁹ Forsskål esittää väitöskirjassaan, että oikeus ei ole riippuvainen sen meille tuottamasta hyödystä eikä Jumalan tahdosta. Ajatuksen, että hyöty olisi oikeuden perusta, Forsskål katsoo kuuluvan kiinteästi wolffilaiseen filosofiaan. Sitä vastoin Jumalan tahdon oikeuden perustana oli esittänyt Samuel Pufendorf (1632–1694).²⁰ Forsskålin näkemys oli, että oikeus on yleistä hyötyä primäärinpää eikä sitä voinut sitoa Jumalan tahtoonkaan.

Forsskålin väitöskirja tarkistettiin kesäkuun 12. päivänä 1756. *Dubia* sai hyvän vastaanoton Saksassa ja se herätti keskustelua puolesta ja vastaan. Erittäin myönteinen arvostelu julkaistiin lehdessä *Göttingische Anzeigen von gelehrten Sachen* (22. heinäkuuta 1756), joskin arvostelu on mitä ilmeisimmin joko Michaeliksen tai hänen oppilaansa käsialaa. Göttingenissä vallinneesta vapaasta ilmapiiristä kertoo se, että Forsskål arvosteli väitöskirjassaan myös ohjaajiaan Michaelista ja Samuel Christian Hollmannia (1697–1787).²¹

Forsskålin pitämästä muistokirjasta löytyy mielenkiintoinen merkintä pian hänen väitöstään seuranneelta ajalta. Kesäkuun 22. päivänä yksi merkittävimmistä Göttingenissä vaikuttaneista ajattelijoina, Johann Heinrich Gottlob von Justi, jätti puumerkinsä Forsskålin muistokirjaan. Gerlach Adolf von Münchhausen, Göttingenin yliopiston kuraattori, oli halunnut perustaa oppituolin taloustieteitä varten yliopiston perustamisesta lähtien ja hän pestasi tähän tarkoitukseen von Justin. von Justin pätevoitti tehtävään vuonna 1755 julkaistu kattava teos *Staatswirtschaft*, missä hän esitti taloustieteiden välttämättömyyden valtion kehitykselle. Justista tehtiin poliisipäällikkö (Polizeidirektor) ja hän sai tehtäväkseen Göttingenin hallinnon uudistamisen ja taloustieteiden opettamisen Göttingenin yliopistossa. von Justi kirjoittaa ”kunnioituksella ja ystävyydellä” (*Honoris et amicitiae*) Juvenaliusta lainaten Forsskålille tämän muistokirjaan: ”Justitia utilibus rectum suadet”²². von Justi antaa siten tukensa Forsskålin väitöskirjassaan esittämälle väitteelle, että oikeus vaatii panemaan oikean hyödyn edelle. Forsskålin ja Justin välisestä vuorovaikutussuhteesta

¹⁸ Oittinen, *Peter Forsskål* (2011), 136; Dellner, *Forsskåls filosofi*, 37.

¹⁹ Katso Vegesack, Background, s. 37.

²⁰ Dellner, *Forsskåls filosofi*, s. 97.

²¹ Matinelli, *Luova ihminen*, s. 49.

²² Tahdon kiittää Johan Sténiä Juvenalius-sitaatin selventämisestä.

on esitetty aiemmin arvailuja, mutta aiemmin ei ole onnistuttu todistamaan heidän tunteneen toisiaan.²³

von Justi on hyvinkin saattanut innostaa Forsskålia taloustieteen opintoihin, sillä kun Forsskål stipendinsä loputtua palasi Uppsalaan, hän kirjoitti kuinka haluaisi omistautua taloustieteille, joita piti vapaina ja hyödyllisinä tieteinä. Forsskål opiskeli kemiaa ja etenkin maanviljelyä ja kirjoitti aihetta käsittelevän väitöskirjan *De Pratis conserendi* pyrkimyksensä päästä taloustieteen apulaisen virkaan. Taloustieteen professorina toimi perin pohjin wolffilaisesti orientoitunut merkantilisti Anders Berch (1711–1774), joka ei pitänyt Forsskålia pätevänä virkaan. Anders Berch oli myös vakaumuksellinen hattu ja hänen tukensa harjoitetulle protektionistiselle kauppapolitiikalle oli vankkumaton.²⁴

Forsskålin wolffilaisuuteen kohdistama kritiikki ei ollut tervetullutta Ruotsin wolffilaisesti painottuneissa yliopistoissa.²⁵ Erityisesti wolffilaisten johtohahmo Nils Wallerius (1706–1764) propagoi Forsskålia vastaan. Forsskål puolestaan käytti Walleriukselta usein Wolffiin liitettyjä epiteettejä. Forsskålin mielestä Wallerius oli kuiva ja metafyyminen. Forsskålin käsityksen mukaan Walleriuksen hyökkäykset toivat hänelle ainoastaan uusia ystäviä ja puolustajia niiden ihmisten joukossa, jotka uskaltavat ajatella itse.²⁶ Berchiä vastaan Forsskål ei hyökännyt yhtä jyrkin sanankääntein, mutta hän ei saanut oikeutta puolustaa taloustieteen väitöskirjaansa, eikä hän saanut myöskään hakemaansa apulaisen virkaa, vaan se meni Berchin suosikille Pehr Niclas Christiernille (1725–1799).

Forsskål ei vastoinkäymisistä lannistunut, vaan ilmoitti filosofisessa tiedekunnassa halunsa puolustaa kansalaisvapauksia käsittelevää väitöskirjaansa *De libertate civili*. Hyppäys maanpinnan kultivoinnista kansalaisvapauden voi nykylukijan silmin vaikuttaa kohtuuttomalta. Forsskål ei ollut omana aikanaan tässä suhteessa poikkeuksellinen. Hänellä oli tuttavapiirissä esikuvia. Aikakausikirjassaan *Neue Wahrheiten* vuodelta 1758 Justi käsittelee hyvin seikkaperäisesti maanpinnan kultivointia. Yhtäkkiä hän siirtyy esseessään käsittelemään vallantasapainoteoriaa ja vapauden välttämättömyyttä edistykselle. von Justi esittää ajatuksen, että maanpinnan kultivointi on mahdotonta, ellei maassa ole järkevää perustuslakia ja ellei vallalla ole riittävä vapaus. Tämän vapauden Justi katsoo perustuvan ensisijaisesti vallan tasapainoon. Esimerkiksi valtiosta, jossa vallantasapainon puuttuminen tuhoaa mahdollisuuden parantaa oloja, Justi nostaa Ruotsin. Ruotsissa hallitseva puolue, eli hatut, pitää suoraan tai välillisesti lainsäädäntö, toimeenpano- ja tuomiovaltaa käsissään vesittäen kaikki järkevät reformit ja siten varastaa vapauden alamaisiltaan. Justin mukaan Ruotsissa on tehty kaikki, jotta kuningas ei pääsisi hallitsemaan mielivaltaisesti. Perustuslaki rajoittaa kuninkaan valtaa, mutta samalla on unohdettu suojata alamaisia toisten alamaisten taholta tulevalta

²³ Vesa Oittinen, ”Peter Forsskål — ein radikaler Aufklärer”, *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* (2006), s. 25–34. Henrik Schück, *Minnesteckning över Petter Forsskål*, Svenska akademiens handlingar ifrån år 1886. Stockholm 1923; Torsten Steinby, *Peter Forsskål och tankar om borgerliga friheten*. Helsingfors 1971; Johan Richard Danielson-Kalmari, *Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnellä ja 19:nnellä vuosisadalla. Piirteitä vapaudenajalta. Yhteiskunnallisia virtauksia*. Porvoo 1932.

²⁴ Lars Magnusson, *Äran, korruptionen och den borgerliga ordningen. Essäer från svensk ekonomihistoria*, Atlantis, Stockholm, 2001, s. 25–49.

²⁵ Tore Frängsmyr, *Wolffianismens genombrott i Uppsala. Frihetstida universitetsfilosofi i 1700-talets mitt*, Uppsala universitet, Uppsala, 1972.

²⁶ J. G. Buhle, *Joh. David Michaelis Literarischer Briefwechsel*. Leipzig 1794–96, s. 490.

sorrolta. Ruotsi näyttäytyi siten varoittavana esimerkkinä kansalaisvapauksien uhraamisesta fraktioiden edun nimissä.²⁷ Forsskålin argumentit kansalaisvapaudesta muistuttavat suuresti Justin näkemyksiä. Kansalaisvapauden puute teki tieteellisen ja taloudellisen edistyksen mahdottomaksi. Taloudelliset ja poliittiset näkökannat olivat sekä von Justin että Forsskålin ajattelussa ajalle tyypillisesti kiinteästi nivoutuneet toisiinsa.

Forsskålin *De libertate civili* oli kirjoitettu, sekä latinaksi että ruotsiksi, mikä oli poikkeuksellista. Ainoastaan taloustieteiden parissa oli aiemmin kirjoitettu ruotsinkielisiä väitöskirjoja. Tiedekunta eväsi Forsskålilta oikeuden puolustaa väitöskirjaansa, eikä hän saanut tukea myöskään kansliakollegiolta, jonka puoleen hän seuraavaksi kääntyi. Forsskål teki rohkean liikkeen ja haki sensorilta painatusluvan kirjoitukselleen, jonka hän saikin muutamien viimeisen sensorin Niclas von Oelreichin (1699–1770) vaatimien muutosten jälkeen.²⁸ Forsskål oli täysin tietoinen, että hänen kirjoituksensa tultaisiin kieltämään, joten hän haki kirjan kaikki 500 kappaletta Lars Salviuksen kirjapainosta, kun ne oli painettu. Hattuvirkamiehistä koostunut kansliakollegio kokoontui vielä samana päivänä ja vaati Forsskålin kirjoituksen takavarikoimista. Painetusta 500 kappaleesta ainoastaan 79 saatiin takavarikoitua, joista kaksi Suomesta. Myöhemmin Forsskål kirjoittaa osuvasti, että hänen kirjassensa kieltäminen teki siitä ainoastaan kysyttävää ja luetumman.²⁹ Hänen on myös täytynyt olla tietoinen siitä, että kirjoittaminen ruotsiksi ja suuremman lukevan yleisön tavoittelu lisäsi hänen hankkeensa riskialttiutta ja politisoi hänen toimintansa. Kirjoitusvapautta vaadittiin nyt ruotsiksi, kielellä joka taatusti saavutti suuremman lukijakunnan.

Lyhyellä urallaan Forsskål oli suuttanut Ruotsin vaikutusvaltaiset wolffilaiset. Nyt hänen kohteenaan olivat valtaapitävät hatut. Merkki Forsskålin taipumuksesta myssypuolueen suuntaan oli jo hänen saamansa kotiopettajan pesti, kun hän asettui Ruotsiin vuonna 1756. Hänestä tuli kolmetoistavuotiaan kreivi Johan Gustaf Hornin opettaja Johan Ihren (1707–1780) taloon. Nuori kreivi oli Arvid Bernhard Hornin (1664–1742) pojanpoika. Myssypuolue oli alun perin muotoutunut juuri Hornin kannattajien ympärille, eikä ollut kenellekään salaisuus, että Johan Ihre oli myssy. Michaelis, joka katsoo vaikuttaneensa suoraan Forsskålin vapauskäsitykseen ja näkemyksiin poliittisista asioista, kirjoittaa, että Forsskål painatti kirjoittamisvapautta puolustavat kirjoituksensa juuri hallitsevaa hattupuoluetta vastaan.³⁰

Forsskålin lähtökohtana kirjoituksessa *Ajatuksia kansalaisvapaudesta* oli, että jokainen ihminen on alkujaan vapaa eikä hänen vapauttaan tule tarpeettomasti rajoittaa. Vapaudelta pitää viedä vain sen vahingollinen puoli (*licentia*) ja jättää jäljelle vapauden edullinen puoli (*libertas*).³¹ Jokaisen on saatava elää turvassa, seurata omaatuntoaan, käyttää omaisuuttaan ja tuoda kortensa kehoon yhteisön hyvinvoinnille. Määriteltyään

²⁷ Ere Nokkala, ”Debatten mellan J.H.G. von Justi och H.L. von Heß om frihetstidens författning”, *Historisk tidskrift för Finland*, vol. 94 (2009), numero 1, s. 20–55.

²⁸ Tämän artikkelin loppuun liitetty tekemäni käännös pohjautuu Forsskålin alkuperäiseen käsikirjoitukseen eikä sisällä Oelreichin muutoksia.

²⁹ Buhle, *Briefwechsel*, s. 490.

³⁰ Johann David Michaelis, [...] *Lebensbeschreibung, von ihm selbst abgefasst*, mit Anmerkungen von Hassencamp. Rinteln & Leipzig 1793, s. 65.

³¹ Vapaudesta *licentiana* vastakohtana hyveelliselle vapaudelle katso Charlotta Wolff, ”Pro patria et libertate. Frihetsbegreppet i 1700-talets svenska politiska språk”, *HTF* 92 (2007:1), s. 34–62, 40–43.

vapauden käsitteen Forsskål selvittää kansalaisvapauden luonnetta ja siihen kohdistuvia vaaroja. Pohtiessaan, kumpi on turmiollisempaa: olla yksinvaltiaan mielivallan alla vai joutua toisten alamaisten alistamaksi, Forsskål eittämättä kommentoi Ruotsissa vallinnutta tilannetta.

Vapaus oli vapauden ajan Ruotsissa määritelty ennen kaikkea vapautena suvereeniteetista, mikä ymmärrettiin vapautena hallitsijan yksinvallasta.³² Tämä hattupuolueen perustuslakitulkinna on löydettävissä selkeimmässä muodossaan ensimmäisestä ruotsinkielisestä poliittisesta lehdestä nimeltään *Ärlig Svensk* (Rehellinen ruotsalainen) vuodelta 1755. Kyseessä oli erittäin vahvasti hattupuolueeseen sidottu lehti, ja Oelreich toimi itse yhtenä toimittajista. *Ärlig Swenskin* mukaan Ruotsin perustuslaki takasi valtakunnan vapauden samalla tavalla kuin Raamattu Jumalan sanana vapautti Saatanan ylivallassa. Perustuslaki nähtiin siis eräänlaisena Pyhän kirjoituksen kaltaisena dokumenttina, joka vapauttaa yksinvaltaisen tyrannin mielivallasta. Hattupuolueen jäsenet eivät olleet kiinnostuneita laajemmasta perustuslakia käsittelevästä keskustelusta vaan ainoastaan oman tulkintansa kannatuksen lisäämisestä. *Ärlig Swenskin* mukaan aina oli kuitenkin olemassa joku, joka ei ymmärrä perustuslain sanomaa ja löytää siitä ristiriitaisuuksia.³³ Forsskål halusi laajempaa keskustelua perustuslain järkevyydestä. Hän esitti, että jumalalliset ilmestykset, järkevät perustuslait ja yksittäisten kunnia eivät voi kärsiä kirjoitusvapaudesta, eli niistä keskusteleminen ei niitä vahingoita.³⁴

Forsskål jakoi hattujen käsityksen yksinvallan vaarallisuudesta kirjoittaessaan, että yksinvallasta vapautuminen on merkittävä askel kohti kansalaisvapautta, mutta jatkaa, että ”yhteiskunnan vapaus ei muodostu kokonaisuudessaan siitä, että alamaiset ovat turvassa Hallitsijan väkivallalta. Se on suuri askel, ja ensimmäinen kohti yleistä onnellisuutta. Mutta alamaiset voivat sortaa myös toisiaan”. Forsskål pohtii, onko yhden hallitsijan ylivalta vai kansalaisten ylivalta vaarallisempaa: ”Kysykö kukaan, *kumman ylivalta olisi maalle epäonnisempi, Hallitsijan vai omien kansalaisten?* Minä olen sitä mieltä, että jälkimmäinen on sietämättömämpi, mutta edellinen vaikeammin parannettavissa; ja sen vuoksi ensimmäistä täytyy kavahtaa ja vavisten pelätä kaikkein eniten. Sillä mikäli sitä ei nujerreta, ei toista voida koskaan nujertaa.” Itsevaltiudesta on vaikeampi päästä eroon, mutta Forsskål pitää jälkimmäistä, eli Ruotsissa vallalla olevaa tilannetta jopa sietämättömänä. Forsskålin kritiikin kohteena ovat eittämättä hatut, jotka asemansa, säätynsä ja rikkautensa ansiosta voivat jatkuvasti käyttää valtaansa väärin. Tämän lisäksi he pystyvät jatkuvasti kasvattamaan valtaansa. Forsskål viittaa siihen, kuinka valtaapitävät hallitsevat Ruotsia mielivaltaisesti ja kuinka privilegit suosivat aatelia.

Forsskålin piirtämä kuva Ruotsin tilanteesta ei ole kuitenkaan niin synkkä kuin ensi näkemältä vaikuttaa. Ruotsissa on jo otettu vaikein askel eli päästy eroon hallitsijan ylivallassa. Forsskål esiintyykin toiveikkaana Ruotsin tulevaisuuden suhteen todetessaan, että kansalaisten ylivallassa on mahdollista päästä eroon, kunhan heidän

³² Charlotta Wolff, ”Aristocratic republicanism and the hate of sovereignty in eighteenth-century Sweden”, *Scandinavian Journal of history*, Vol. 32 (2007:4), s. 358–375.

³³ *Ärlig Svensk*. Stockholm 1755, s. 100.

³⁴ Juuri tämä kohta on poistettu *Tankar om borgerliga frihetenin* painetusta versiosta ja on luettavissa alkuperäisessä käsikirjoituksessa ja suomennoksessani.

harjoittamansa vääryydet paljastetaan. Kansalaisten ylivallasta eroon pääsemisen tekee mahdolliseksi kirjoitusvapaus, joka auttaa paljastamaan epäoikeudenmukaisuudet ja osoittaa, kuinka yksittäiset ryhmät toimivat yleistä hyvää vastaan. Forsskålin teesi lopulta onkin, että kansalaisvapaus perustuu rajoitettuun hallitukseen (*inskränkt Regering*) ja rajoittamattomaan kirjoitusvapauteen (*oinskränkt skriffrihet*). Forsskål toteaa, ettei edes jumalallinen ilmestys, perustuslait tai yksittäisten ihmisten kunnia varsinaisesti kärsi kirjoitusvapaudesta, koska hän esittää, että totuus voittaa aina, jos sitä voi vapaasti puolustaa tai kyseenalaistaa. Forsskålin toiveena oli laajemman lukevan ja keskustelevan valistuneen yleisön (ett upplyst Publicum) muodostuminen Ruotsiin. Englannissa, jossa perustuslaeista voi keskustella vapaasti, niitä parannetaan jatkuvasti. Kun yleisö saa vapaasti ilmaista tyytymättömyytensä, epäkohdat korjataan hyvissä ajoin. On valtiolle suuresti eduksi, jos ihmiset voivat ilmaista tyytymättömyytensä kynin sen sijaan, että heidän täytyisin tarttua aseisiin.³⁵ Forsskål vaatii päätöksenteon avoimuutta, koska ”kun koko maan olot tunnetaan, ainakin huomiokykyiset näkevät, mistä on hyötyä ja mikä vahingoittaa. Siellä, missä on kirjoitetun sanan vapaus, he ilmaisevat tämän kaikille. Vain tällöin yleistä neuvonpitoa ohjaa totuus ja rakkaus isänmaahan, jonka yhteisestä hyvästä kaikki yksityinen on riippuvainen”. Juuri tämän kohdan on katsottu enteilevän niin sanottua hallinnon julkisuusperiaatetta.

Forsskålin vaatimilla uudistuksilla oli myös laaja yhteiskunnallinen aspekti. Suurelta osin hänen vaatimansa reformit olivat sosiaalisia reformeja. Hän vaati yksityisomaisuuden loukkaamattomuutta, oikeudenmukaista maanjakoa, veroreformia, siten ettei kukaan joutuisi kärsimään kohtuuttomista verovelvollisuuksista. Hän esitti virkakokeita virkamiehille ja mainitsi tässä esikuvana Kiinan. Hän vaati oikeutta valittaa oikeuden tuomioista. Lisäksi hän vaati elinkeinovapautta, ammattikuntajärjestelmän uudistamista samoin kuin oikeutta opettaa yliopistossa parhaaksi katsomallaan tavalla. Forsskål oli näissä uudistusajatuksissaan eittämättä saanut vaikutteita Göttingenistä. Saksalaisten kirjoittajien keskuudessa – kuten tietysti myös laajemmin valistusajan Euroopassa – Kiinan ihailu oli laajalti levinnyttä. von Justi oli kirjoittanut, että Kiinassa menestyminen perustui meriitteihin eikä syntymässä saavutettuun asemaan. Justi ja Forsskål olivat molemmat epäilemättä hengenheimolaisia korostaessaan, että etenemisen virkauralla tulisi perustua kykyihin eikä varallisuuteen tai syntyperään. Molemmilla oli asiasta myös omakohtaisia kokemuksia, ja tilannehan oli hyvin akuutti Forsskålin elämässä. Hänen etenemismahdollisuudet Ruotsissa oli estetty kerta toisensa jälkeen. Säätykierron puute oli kuitenkin laajempi yhteiskunnallinen ongelma kuin pelkästään Forsskålin omaa elämää koskeva. Paineet ylenevään säätykiertoon olivat valtakunnassa suuret. Samanaikaisesti aatelisten privilegit tukkesivat aatelittomien uraputken.³⁶ Opetusvapautta koskeva viittaus Saksaan on sekin Forsskålin Göttingenin kokemusten inspiroima. Göttingenin yliopistossa opettajat saivat valita vapaasti, mitä opettivat, eikä teologisella tiedekunnalla, toisin kuin yleinen käytäntö muualla Saksassa oli, ollut oikeutta

³⁵ Englannin ihailu ei ollut itsestäänselvyys Ruotsissa. Usein kuultu väite Ruotsissa oli, ettei ulkomaalaisista esimerkeistä tai teorioista kannattanut olla kiinnostunut, koska Ruotsin käytäntö ylitti ne. Katso Per Nilsén, *Att ”stoppa munnen till på bespottare”*. *Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden*, Stockholm 2001.

³⁶ Karonen, *Pohjoinen suurvalta*, s. 358–365.

ennakkosensuuriin.³⁷ Kun Forsskål ylistää Saksaa, hän käytännössä tarkoittaa Hannoveria ja Göttingeniä.

Valtaapitävät ja hattupuolueen jäsenet paheksuivat Forsskålin kirjoitusta varauksetta. Forsskål itse kuitenkin kirjoittaa kirjeessään Michaelikselle, että hän kirjoituksensa ansiosta hänet tunnettiin Ruotsissa rehellisenä patrioottina.³⁸ Forsskål puolusti poikkeuksellisen rohkeasti näkemyksiään ja perusteli niitä kansliakollegiolle. Forsskålin rohkeus voi hyvinkin perustua siihen, että Linnén ja Michaeliksen suosituksesta Forsskål oli tässä vaiheessa jo hyväksytty tanskalaisen Arabiaan suuntautuvan kuusihenkisen retkikunnan jäseneksi. Ensin Forsskånilta oli siis evätty oikeus puolustaa hänen taloustieteen väitöskirjaansa maaliskuussa 1759. Saman vuoden toukokuussa hän sai vastaavan tuomion oikeustieteelliselle väitöskirjalleen. Jo tammikuussa Forsskålin halukkuutta osallistua matkalle oli tiedusteltu. Hänen oli kuitenkin vaikea saada isänsä suostumusta, koska hän pelkäsi moisen matkan aiheuttamia vaaroja. Kesäkuussa 1759 Forsskål sai isänsä siunauksen matkalle. Hänet nimitettiin retkikunnan jäseneksi ja hän sai professorin arvon Tanskassa. Forsskålin Göttingenin väitöskirja julkaistiin Kööpenhaminassa uudelleen uuden esipuheen kera 1760. Vuonna 1761 Forsskål lähti tutkimusmatkalle. Kuusihenkisen retkikunnan jäsenistä ainoastaan yksi, Carsten Niebuhr (1713–1815) palasi hengissä kotiin. Hän toimitti Forsskålin tekemät muistiinpanot ja saattoi ne suuren yleisön tietoisuuteen. Forsskål kuoli 31-vuoden iässä nykyisen Jemenin alueella kuumetautiin vuonna 1763.

Ruotsissa vuonna 1766 toteutunut painovapauslaki oli kahdessa suhteessa puutteellinen. Painovapauden piiriin eivät kuuluneet uskonnolliset kirjoitukset. Tämä heijastelee Ruotsin valistuksen yleisluonnetta. Myöskään puhutun sanan vapaus ei toteutunut. Painovapauslaissa on se erityinen piirre, että siihen sisältyy ajatus hallinnon asiakirjojen julkisuudesta. Marie-Christine Skuncke pitää tätä vähälle huomiolle jääneenä, mutta merkittävänä kontribuutiona eurooppalaiseen 1700-luvun poliittiseen kulttuuriin.³⁹ Painovapauslain muotoutumiseen on vaikuttanut Peter Forsskål kirjoituksillaan ja elämällään, millä tarkoitan hänen kansliakollegion kanssa käymäänsä kamppailua. Forsskål ei ollut vallankumouksellinen, mutta hän vaati tuntuvia reformeja, joita hän piti välttämättömiä Ruotsin tulevaisuuden kannalta poliittisesti ja taloudellisesti. Forsskålin kirjoituksen konteksti on Ruotsissa vallinnut poliittinen tilanne. Hän oli kuitenkin saanut merkittäviä vaikutteita juuri Göttingenin vuosinaan, joita hän sovelsi Ruotsin tilannetta analysoidessaan. Forsskål ei ollut radikaali siinä suhteessa, että hän olisi ollut uskonnonvastainen. Hän uskoi suvaitsevuuuteen, kirjoitusvapauteen, tieteeseen, edistykseen ja ennen kaikkea kriittiseen ajatteluun.

Ere Nokkala

FT, Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

ere.nokkala (apud) Helsinki.fi

---

³⁷ Matinelli, *Luova ihminen*, s. 27.

³⁸ Buhle, *Briefwechsel*, s. 491.

³⁹ Marie-Christine Skuncke, ”Freedom of the Press and Social Equality in Sweden, 1766–72”, *Scandinavia in the Age of Revolution: Nordic Political Cultures, 1740–1820*, toim. Pasi Ihalainen, Michael Bregnsbo, Karin Sennfeldt & Patrik Winton. Ashgate, 2011, s. 133–143.

LIITE

Ajatuksia kansalaisvapaudesta*Tankar om borgerliga friheten* (1759) -pamfletin suomennos

© 2012 Ere Nokkala

Lukijalle

Peter Forsskålin *Tankar om borgerliga friheten* (1759) tunnetaan yhtenä radikaaleimmista ruotsinkielisen valistuksen hengentuotteista. Erityisesti on korostettu Forsskålin selkeästi esittämää kirjoitusvapauden vaatimusta ja tämän suhdetta vuoden 1766 painovapauslakiin. Forsskålin pamfletti on aiemmin kahteen kertaan käännetty suomeksi. Molemmat käännökset, jotka ovat jääneet valitettavan vähälle huomiolle, perustuvat vuoden 1759 painettuun versioon. Ensimmäinen suomennos nimeltään *Ajatuksia yhteiskunnallisesta vapaudesta* on vuodelta 1907, ja se julkaistiin teoksessa *Oma maa. Tietokirja Suomen kodeille. I. Nidos*. WSOY, Porvoo 1907, s. 187–190. Käännöksestä puuttuu kokonaisia lauseita, koska niiden on katsottu olleen ”vähemmän tärkeitä tai pääkysymysten ulkopuolella”. Kokonaisuudessaan Forsskålin kirjoituksen on kääntänyt J. R. Danielson-Kalmari teoksessaan *Suomen valtio- ja yhteiskunta-elämää 18:nnella ja 19:nnella vuosisadalla. Piirteitä vapauden ajalta, toinen osa: Yhteiskunnallisia virtauksia*, WSOY, Porvoo 1932, s. 355–362. Danielson-Kalmarin käännös – jolla on sama otsikko kuin ensimmäisellä suomennoksella – on ollut suureksi avuksi tätä käännöstä tehtäessä. On kuitenkin todettava, että vuoden 1932 käännös on kieleltään osittain vanhentunut ja vaikeasti ymmärrettävä nykylukijalle. Tämä on ensimmäinen peruste tälle uudelle käännökselle.

Toinen peruste liittyy vuonna 2009 Forsskålin pamfletista julkaistuu uuteen ruotsinkieliseen editioon ja sen englanninkieliseen käännökseen. Tämä uusi editio pohjautuu Ruotsin kansallisarkistosta löytyvään käsikirjoitukseen (Riksarkivet, signum Kanslikollegiet, Inkomna skrivelser, Serie EXII:18, universitetsärenden 1706–1785). Kyseessä on Forsskålin käsikirjoitus *Tankar om borgerliga friheten*, mutta ilman valtakunnan viimeisen sensorin, Niklas von Oelreichin vaatimia korjauksia ja muutoksia. Tässä alkuperäisessä tekstissä Forsskålin ajatukset ovat kärkevämmin ilmaistuja kuin myöhemmässä painetussa versiossa. Esimerkiksi huomio uskonnonvapauden tuomista myönteisistä vaikutuksista on huomattavasti varovaisemmin muotoiltu julkaistussa versiossa.

Lukijan käsillä on nyt ensimmäistä kertaa Forsskålin *Ajatuksia kansalaisvapaudesta* kokonaisuudessaan, muodossa, johon sensori ei ole vielä puuttunut.

Peter Forsskål

Ajatuksia kansalaisvapaudesta

§ 1.

Mitä enemmän ihminen saa elää taipumustensa mukaan, sitä *vapaampi* hän on. Elämää lukuun ottamatta ei siten mikään voi olla ihmiselle rakkaampaa kuin vapaus. Yksikään harkitseva ei siitä luovu tai vähennä sitä, ellei väkivalta tai suuremman pahan pelko häntä siihen pakota.

§ 2.

Etua, jota kaikki ihmiset niin suuresti rakastavat, ei tarvitse rajoittaa siellä, missä kaikki rakastavat hyvettä. Mutta me olemme usein taipuvaisia paheisiin ja vääryyksiin. Niinpä meille on asetettava rajoja siten, että vapaudelta viedään sen vahingollinen osa, ja yli jää ainoastaan osa, jonka mukaan jokainen voi perimmäisen tahtonsa mukaan olla hyödyksi toisille ja itselleen, muttei olla kenellekään vahingoksi.

§ 3.

Kun *jokaisella* on yhteiskunnassa lupa tähän, vallitsee todellinen *kansalaisvapaus*. Tähän kuuluu siis, ettei ketään estetä tekemästä mitään, mikä on säädyllistä ja yleisölle hyödyllistä, ja että jokainen rehellinen saa elää turvassa, kuunnella omatuntoaan ja hyödyntää omaisuuttaan ja osallistua yhteisönsä hyvään.

§ 4.

Tälle *vapaudelle vaarallisimpia* ovat aina olleet he, jotka ovat mahtavimpia maassa virkansa, säätynsä tai rikkautensa ansiosta. He eivät ainoastaan helposti käytä valtaansa väärin, vaan voivat jatkuvasti kasvattaa oikeuksiaan ja voimaansa, niin että toiset asukkaat joutuvat pelkäämään heitä enemmän ja enemmän.

§ 5.

Sillä yhteiskunnan vapaus ei muodostu kokonaisuudessaan siitä, että alamaiset ovat turvassa Hallitsijan väkivallalta. Se on suuri askel, ja ensimmäinen kohti yleistä onnellisuutta. Mutta alamaiset voivat sortaa myös toisiaan. Monissa tasavalloissa, kuten puolalaisessa ja italialaisissa, jotka ylpeilevät vapauden rakkaudenarvoisella nimellä, useimmat ihmiset ovat kuitenkin ylhäisten orjia.

§ 6.

Kysykö kukaan, *kumman ylivalta olisi maalle epäonnisempi, Hallitsijan vai omien kansalaisten?* Minä olen sitä mieltä, että jälkimmäinen on sietämättömämpi, mutta edellinen vaikeammin parannettavissa; ja sen vuoksi ensimmäistä täytyy kavahtaa ja vavisten pelätä kaikkein eniten. Sillä mikäli sitä ei nujerreta, ei toista voida koskaan nujertaa. Yksinvaltioiden nimissä ja heidän mahdollisissaan hallitsevat usein väärät alamaiset, jotka eivät ansaitse esivaltansa armoa, mutta sitä nauttien elävät turvassa.

Mahtavien Hallitsijain väkivalta on useista syistä vaikeammin korjattavissa. Liian pitkälle viety ajatus kruunattujen pyhydestä suojelee enemmän kuin paljon myös epäoikeudenmukaisia ruhtinaita. Useat kuvittelevat, että on mahdotonta antaa liikaa ihmiselle, joka on niin paljon korotettuna ihmisten yläpuolelle ja joka on niin lähellä Jumaluutta. Barbarian Kuninkaat leikkivät rangaistuksetta alamaistensa hengellä, koska heitä pidetään pyhinä. Non-jurorsit⁴⁰ Englannissa tekevät omantunnon asian siitä, etteivät he olleet uskollisia uskottomalle kuningassuvulle. Eikä tarvitse mennä kauas löytääkseen esimerkin: kun Ruotsi kuningas *Kaarle XII:n* sodassa kärsi väestökadosta, muonan ja rahan puutteesta, uskottiin tämän kovan Sankarin*, ei suinkaan tuhoavan, vaan puolustavan synnyinmaataan. Niinpä alamaiset eivät aina tunnista Hallitsijansa epäoikeudenmukaisuutta, ja vaikka he tunnistavatkin, siitä ei ole helppo vapautua. Ruhtinaat valvovat, kun siksi tulee, omia etujaan; yksin he hallitsevat kaikkea. Yhdessä ainoassa koko maan voima ja edut yhdistyvät. Mutta *kun kanssa-alamaisia sortavat toiset*, kaikki huomaavat asiaintilan kohtuuttomuuden välittömästi. Ja kun on useampia, jotka käyttävät valtaansa väärin, tällöin vahvempi kansanjoukko saa helposti voiton heidän hajanaisista aikeistaan ja hajanaisista voimistaan. Tästä johtuen yleinen arvonanto ja heidän oma voimansa ei heitä kylliksi turvaa. Heidän ainoa suojansa on heidän harjoittamiensa vääryyksien salaaminen. Mutta niitä he eivät voi pitkään salata, jos jokainen voi yleisissä kirjoituksissa puhua siitä, mikä tapahtuu yleistä hyvää vastaan. *Katso *Enväldets skadeliga påföljder*. Stockh. 1757.

§ 7.

Kansalaisvapauden elo ja voima perustuvat siis *rajoitettuun hallitukseen ja rajoittamattomaan kirjoitusvapauteen*, kunhan kova rangaistus seuraa kirjoituksista, jotka ovat kiistatta sopimattomia ja sisältävät jumalanpilkkua, tahi loukkaavat yksityisiä ja yllyttävät ilmiselviin paheisiin.

§ 8.

Jumalallinen ilmoitus, järkevät Perustuslait ja yksittäisten kunnia eivät saata kärsiä vaarallisista vahingoista kyseisen kirjoitusvapauden nimissä. Sillä totuus voittaa aina, kun sitä saa tasapuolisesti kyseenalaistaa ja puolustaa.

§ 9.

Kirjoittamisvapaus kohottaa tieteet huippuunsa, paljastaa kaikki vahingolliset asetukset, pitää aisoissa kaikkien virkamiesten epäoikeudenmukaisuuden, ja on Hallituksen varmin puolustus vapaassa valtakunnassa. Se saa nimittäin koko yleisön rakastamaan kyseistä hallitusmuotoa. Ei Englannissa hevin kuulla puhuttavan vaarallisista suunnitelmista taitavasti laadittuja perustuslakeja vastaan. Koska yleisö voi siellä vapaasti ilmaista tyytymättömyytensä, epäkohdat korjataan hyvissä ajoin. Sitä vastoin on olemassa tärkeä esimerkki, ei niinkään tuntemattomassa valtakunnassa*, siitä, kuinka

⁴⁰ Non-jurorseilla tarkoitetaan radikaalia ryhmää, jonka jäsenet kieltäytyivät vannomasta uskollisuutta Vilhelm III Oranialaiselle ja tämän vaimolle Marialle Mainion vallankumouksen jälkeen 1688. Myöhemmin 1700-luvulla he kieltäytyivät vannomasta valaa valtaan nousseelle Hannoverin suvulle, mihin Forsskål mitä ilmeisimmin viittaa.

epätasaisesti jaetun vapauden puolustaminen vihalla ja pakolla ajaa helposti väkivaltaan ja epätoivoisiin tekoihin; se, jolla on liian vähän, menettää mieluummin kaiken, kuin ilman kateutta ja kosta katsoo, kuinka suuri osa yhteiskunnan ja hänen omasta vapaudestaan ryövätyään hänen kaltaistensa ja kansalaisten toimesta. Sillä hän, jolla on vähän menetettävää, panee omansa alttiiksi ilman katumusta, kun hän voi saada vihamiehensä ja piinaajansa menettämään paljon. Tämä ei ole erityisen ihailtavaa, mutta kuitenkin tavallista. Vapautta on sen vuoksi säilytettävä vapaudella. Tyytymättömien pakottaminen ja alistaminen saattaa sen äärimmäiseen vaaraan, oli heillä syytä tyytymättömyyteensä tai sitten ei. Viisas hallitus antaa yleisölle mieluummin tilaisuuden ilmaista tyytymättömyytensä kynillään kuin toisilla kivääreillä, mikä valistaa toisaalta ja toisaalta hillitsee ja ehkäisee ryskeitä ja levottomuuksia.

* Tanska

§ 10.

Edellä on mainittu (§ 3.) kansalaisvapauden saavan aikaan sen, että jokainen rehellinen saa elää turvassa, kuunnella omatuntoaan, käyttää omaisuuttaan ja myötävaikuttaa yhteisönsä menestykseen. Selvitän näistä jokaisen kohdan lyhyesti. Lait suojaavat suuresti *elämäämme*, kun ne säätävät, ettei kukaan saa rangaistuksetta tehdä väkivaltaa rehellisen ihmisen ruumiille ja terveydelle. Mutta syyttäjiä on kuultava ja tuomarien päätöksiä on noudatettava, vaikka syytetty ei olisi syyllistynyt rikokseen. Ei ole olemassa yhteiskuntaa ilman tuomioistuimia, eivätkä tuomarit ole aina puolueettomia.* Kansan viha ja hillitön kiihko on sekun toisinaan tuhonnut syyttömimpiä kansalaisia. Sen suurempaa vaaraa ei ole elämälle ja maineelle yhdellä kertaa, eikä tätäkään vaaraa voida väistää. Oikeus julkisesti puolustautua voi mahdollisesti lauhduttaa kansan raivoa ja pelotella tuomareita juonittelusta. Mikäli tätäkään ei saada aikaan, on ainakin vähin korvaus niin suurelle vääryydelle se, että onneton tuomittu saa, kuten Englannissa, osoittaa maanmiehilleen kuolevansa syyttömänä.

* Katso useampia julkaistuja kirjoituksia oikeudenkäynneistä, tuomareista ja oikeasta kirjoitetun sanan vapaudesta ja turvallisuudesta.

§ 11.

Omatunto perustuu usein väärin mielipiteisiin. Tätä ei pidä suvaita, mikäli ne turmelevat yhteiskuntaa ja ihmisiä, kuten jesuiittojen kavalat säännöt. Mutta useimmista heistä, jotka väärä omatunto vaikuttaa tekevän vaarallisiksi, voi tulla hyviä kansalaisia, jos vain yhteisö hieman sopeutuu heidän harhakuvitelmiinsa. Mennoniitat⁴¹ kaihtavat valan vannomista, mutta heidän vastauksiinsa voi aivan yhtä hyvin luottaa. Useita heistä ei voi vaatia hyökkäämään vihollista vastaan, mutta he keräävät mielellään rahaa sotilaiden ylläpitoon. Uskonnot voivat siis erota toisistaan ilman, että se häiritsee kansalaisten yhtenäisyyttä, minkä osoittaa onnellinen ja vapauden avulla nopeasti väestöltään runsaaksi kansoitettu Pennsylvania yltäkylläisesti. Vapauden vallitessa väärät uskonnot vähitellen antavat tilaa totuuden voimalle ja ne heikkenevät, siinä missä ne vainosta ärsyyntyneenä mielettömässä kiihkossa levittäytyvät voimakkaammin kuin suojattu tuli. Lopulta, koska ei ole paikkaa, jossa kenelläkään ei olisi harhaluuloja, on yhdentekevää,

⁴¹ Mennoniitat on protestanttinen uskontokunta, joka on sitoutunut väkivallattomuuteen.

erehtyvätkö he avoimesti, kuten Englannissa, vai ovatko he pelkkiä hurskastelijoita, kuten toisaalla.

§ 12.

Omaisuus yhteiskunnassa kuuluu ihmisille osin valtion jäsenenä ja osin yksityisinä. Edelliseen kuuluvat yleiset tulot ja se, mitä niillä hankitaan, samoin yleiset virat. Jälkimmäiseen kuuluu, mitä kukakin omistaa. Molempia täytyy lakien suojella väkivallalta ja turvata ne väärinkäytöksiltä. Jokaisen asukkaan tulee saada kohtuudenmukaisuuden rajoissa osansa yleisistä rasituksista ja eduista. Sillä yhteiskunta on yhteinen ja niin kuuluu myös vapauden olla. *Maan veroja* ei siksi pidä kerätä vain ottamalla harvoilta liiaksi maksuja, vaan jokaisen on omien tulojensa mukaan kannettava osansa yleiseen. Toivoo *yhteiskunnan virkojen ja kunnia-asemien* saavuttamisesta ei tule myöskään riistää arvoisiltaan.

§ 13.

Jos *jokaiseen* julkiseen *tehtävään pääsyyn* liitettäisiin virkakoe, jos ainoastaan sellaisen läpäisseet saisivat nousta seuraavaan korkeampaan virkaan, edellisen tehtävänsä virkaiän mukaan, ja jos ensimmäinen askelma kuuluisi sille, joka on ensimmäisenä osoittanut kykenevyytensä tehtävään, eivät virat tulisi koskaan kelvottomiin käsiin; silloin ei korkea syntyperä, raha ja suosittelija olisi varmempi tie nousuun kuin oma ahkeruus ja taito.

§ 14.

Mitkään kokeet eivät ole helpompia järjestää ja luotettavampia kuin ne, joissa kuulustellaan tehtävän vaatimia taitoja ja tehtävän harjoittamiseen liittyviä kysymyksiä. Sellaisia on tapana pitää meillä kirkkoherroille ja Kiinassa kaikille virkamiehille. Mutta tällaisissa kokeissa on helppoa olla pitämättä etevimmästä, mikäli saa kysyä, mitä haluaa, ja arvostella siten kuin haluaa; siksi on tarpeellista, että jokaista tehtävää varten määrättäisiin tiettyjä tieteitä, tiettyjä kirjoja, tiettyjä taitoja ja tiettyjä ohjeita ja tehtäviä, joista tulee julkisesti tehdä selkoa.

§ 15.

On helppo sallia *omien omistusten* käyttäminen omaksi ja yhteiskunnan hyödyksi. Mutta jokainen ei voi hankkia itselleen sellaista omaisuutta kuin yhteiskunnan etu vaatisi. Kukaan ei voi hankkia maata missä tahansa hän haluaa, ei työllä, eikä maksamalla, vaikka monella on yhteiskunnan suureksi haitaksi maata enemmän kuin he kykenevät viljelemään. Lait, kuten Mooseksen lait heprealaisten joukossa jokaisen sukukunnan kohtuullisesta ja pysyvästä maapalasta, kolmas Mooseksen kirja, 25:13–15, 23, 24, 40 ja 41, tai Liciniuksen roomalaisten keskuudessa esittämät noin 500 *jugeraa*⁴² (257 1/7 tynnyrinalaa⁴³) sekä palvelivat hyvin maan viljelyä että tasapainottivat asukkaiden oikeuksia.

⁴² Jugera oli antiikin Roomassa käytetty pinta-alamitta. Jugeran kanssa synonyyminkaltaisesti käytettiin myöhemmin auranalaa (suom. huom.).

⁴³ Tynnyrinala vastaa noin puolta hehtaaria.

§ 16.

Mikään ei ole meidän omaamme enemmän kuin *ruumiimme* ja *henkemme voimat*; mikään ei ole sen vuoksi kohtuullisempaa kuin sallia niillä itsensä siivosti elättäminen, se, että saa harjoittaa hyödyllisiä taitoja ja tieteitä. Kaikilla tulee olla vapaus hankkia elantonsa maa- ja ruukkityöstä, käsitöistä, kaupasta, opettamisesta, niin pitkään kuin heidän määränsä ei vahingoita yhteiskuntaa.

§ 17.

Hyödyllistä työväkeä karkotetaan pois *maalta*, sillä lait eivät suojaa kylissä ja tuvissa niitä, joille ei ole suotu onnea saada osaa maasta muutoin kuin vamman tai korkean iän vuoksi, mikä taas tekee heistä melkein raihnaisia. Niin pian kuin he haluavat seurata luonnollista taipumustaan tulla vapaiksi ja omiksi herroikseen, heidän on paettava kaupunkeihin, jossa he helposti voivat elää mielivaltaisesti tai astua tehtäviin, jotka eivät paljoa vaadi. Mutta missä Englannin ja Saksan tavan mukaisesti voi jopa maalla jokainen olla tupansa herra, useat työntekijät pysyvät syntymäseudullaan, lisäävät sukuaan, harjoittavat hyödyllisiä toimia, pestaaivat itsensä talollisten avuksi, ja tämän kaiken he tekevät paljon mieluummin kuin kaupunkielämän valitsemalla jäävät naimattomiksi, tulevat suureellisiksi tai laiskoiksi ollen välikappaleita rikkaiden ylellisyyden ylläpitämisessä, ympäröivät ylhäisten vaunuja sekä tappavat aikaansa nukkumalla ja irstailuissa, ollen taakka itselleen ja isänmaalleen.

§ 18.

Taitojen edistämistä ja vapautta palvelisivat varsinkin yleiset koulut, missä jokainen oman ahkeruutensa ja ymmärryksensä mukaisesti voisi tulla täysinoppineeksi kaikenlaisissa tieteissä ja kädentaidoissa, ja samalla päästä vapaamestariksi, kukin tuntemallaan alalla. Mutta jokaisen alan harjoittajien lukumäärää tulisi kuitenkin säännöstellä yhteiskunnan tarpeiden ja hyödyn mukaisesti.

§ 19.

Sitä vastoin suljetut *ammattikuntamme* ja oppipoikien koulutus ovat suuria keinoja, jotka ylläpitävät laiskuutta, pakkoa, väen puutetta, irstailua, köyhyyttä ja ajanhukkaa.

§ 20.

Jopa niin kutsutut *vapaat taidot*⁴⁴ eivät ole vapaita Ruotsissa. Toisaalla ne ovat enemmän nimensä arvoisia. Saksassa jokainen voi julkisesti opettaa toisia kaikessa oppimassaan. Kirjanoppineisuus pitäisi välittömästi kieltää päätoimena, tai sitten ei saisi estää vapautta elää tästä viattomimmasta elinkeinosta.

---

⁴⁴ *Artes liberales* (suom. huom.).

§ 21.

Lopuksi, tärkeä oikeus vapaassa yhteiskunnassa on, että jokainen saa *vapaasti myötävaikuttaa yleisön hyvään*. Mutta tämä vaatii, että yhteiskunnan tila on tehtävä kaikille tunnetuksi, ja jokaisella tulee olla vapaa tilaisuus ilmaista ajatuksiaan siitä. Mistä tämä uupuu, vapaus ei ole nimensä arvoinen. Sota-asiat ja useat ulkomaisiin neuvotteluihin liittyvät asiat täytyy jonkin aikaa salata eikä tuoda laajojen piirien tietoon, mutta se ei tapahdu omien rehellisten kansalaisten vaan vihollisten vuoksi. Rauhanajan asioita ja sitä, mitä maan sisäiseen menestykseen tulee, ei tarvitse pitää poissa asukkaiden silmistä. Muutoin voi helposti käydä niin, että ulkomaalaiset, jotka tahtovat meitä vahingoittaa, selvittävät salaisuudet rahan ja lähettiläiden avulla, ja samalla itse maan kansa, jonka pitäisi antaa hyödyllisiä neuvoja, on tietämätön suurimmasta osasta asioita. Sitä vastoin silloin, kun koko maan olot tunnetaan, ainakin huomiokykyiset näkevät, mistä on hyötyä ja mikä vahingoittaa. Siellä, missä on kirjoitetun sanan vapaus, he ilmaisevat tämän kaikille. Vain tällöin yleistä neuvonpitoa ohjaa totuus ja rakkaus isänmaahan, jonka yhteisestä hyvästä kaikki yksityinen on riippuvainen.

Jumala Kaikkivaltias, joka varjelee ihmisten onnea, kartuttakoon meidän Ruotsalaista Vapauttamme ja säilyttäköön sen iankaikkisesti!